

نحوه تعیین جزای نقدی در تعدد بزه کلاهبرداری

امید شهبازی *

محسن علیاری **

مشخصات رأی

شماره رأی نهایی: ۹۴۰۹۹۷۰۲۶۹۶۰۰۹۶۵

تاریخ رأی نهایی: ۱۳۹۴/۰۸/۱۹

مرجع رسیدگی: شعبه ۵۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران

اتهام: کلاهبرداری

۱. خلاصه جریان پرونده

در پی اعلام شکایت ۷ نفر از آقای الف. الف مبنی بر این که متهم با معرفی خود به عنوان مدیر شرکتی موهوم، مبادرت به جذب گردشگر و اخذ مبالغی از ایشان نموده است، شعبه محترم ۱۱۷۳ دادگاه عمومی تهران، با توجه به ۱- اقرار صریح متهم ۲- موهوم بودن شرکت حسب استعلام صورت گرفته از مراجع ذیصلاح و ۳- شهادت شهود، اتهام انتسابی را محرز دانسته و مستند به ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷، نامبرده را به سه سال حبس تعزیری، رد مبالغ اخذشده از شکات و پرداخت جزای نقدی به میزان مجموع مبالغ مأخوذه، محکوم نموده و درخصوص دو نفر از شکاتی که اعلام گذشت نموده‌اند، رد مال را منتفی دانسته است. با تجدیدنظرخواهی محکوم‌علیه، پرونده به شعبه ۵۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران جهت رسیدگی ارجاع می‌گردد. این شعبه رأی صادره را موافق موازین قانونی دانسته ولیکن با توجه به اعلام رضایت تعداد دیگری از شکات، نامبرده را مستحق تخفیف تشخیص داده و مستند به مواد ۳۷ و ۳۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مدت حبس را

* کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی omid.sh1993@gmail.com

** کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی mohsen.aliyari68@gmail.com

به یک سال تقلیل می‌دهد. در پایان رأی تجدیدنظر خواسته را با تخفیف به عمل آمده تأیید می‌نماید.

۲. نقد و بررسی

کلاهبرداری عبارت است از بردن مال دیگری از طریق توسل توأم با سوءنیت به وسایل یا عملیات متقلبانه (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۱: ۵۶). مطابق ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷، کلاهبردار علاوه بر رد مال به صاحبش، به حبس (حسب مورد از یک تا هفت سال و یا دو تا ده سال) و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است، محکوم می‌شود.^۱ بنابراین، یکی از مجازات‌های اصلی بزه کلاهبرداری، جزای نقدی است. در فرضی که شخص، صرفاً مرتکب یک فقره بزه کلاهبرداری شده باشد، تعیین میزان جزای نقدی، کار دشواری نخواهد بود. لکن چنانچه فردی بیش از یک فقره کلاهبرداری مرتکب شده باشد، میزان جزای نقدی، محل بحث و تأمل است. در پرونده مورد بحث، قضاوت محترم بر این اعتقاد هستند که در فرض تعدد کلاهبرداری، میزان جزای نقدی کلاهبردار، معادل مجموع مبالغی است که از کلاهبرداری تحصیل کرده است. حال باید دید نظر فوق مطابق با موازین قانونی است یا خیر؟

با توجه به اختلاف نظر موجود میان حقوقدان‌ها و همچنین عدم وجود رویه

۱. هرکس از راه حيله و تقلب مردم را به وجود شرکت‌ها یا تجارت‌خانه‌ها یا کارخانه‌ها یا مؤسسات موهوم یا به داشتن اموال و اختیارات واهی فریب دهد یا به امور غیرواقعی امیدوار نماید یا از حوادث و پیشامدهای غیرواقعی بترساند و یا اسم و یا عنوان مجعول اختیار کند و به یکی از وسایل مذکور و یا وسایل تقلبی دیگر وجوه و یا اموال یا اسناد یا حوالجات یا قبوض یا مفاصاحساب و امثال آن‌ها تحصیل کرده و از این راه مال دیگری را ببرد، کلاهبردار محسوب و علاوه بر رد مال به صاحبش، به حبس از یک تا هفت سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم می‌شود.

در صورتی که شخص مرتکب برخلاف واقع عنوان یا سمت مأموریت از طرف سازمان‌ها یا مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت یا شرکت‌های دولتی یا شهرداری‌ها یا نهادهای انقلابی و به‌طور کلی قوای سه‌گانه و همچنین نیروهای مسلح و نهادها و مؤسسات مأمور به خدمت عمومی اتخاذ کرده یا این که جرم با استفاده از تبلیغ عامه از طریق وسایل ارتباط جمعی از قبیل رادیو، تلویزیون، روزنامه و مجله یا نطق در مجامع و یا انتشار آگهی چاپی یا خطی صورت گرفته باشد یا مرتکب از کارکنان دولت یا مؤسسات و سازمان‌های دولتی یا وابسته به دولت یا شهرداری‌ها یا نهادهای انقلابی و یا به‌طور کلی از قوای سه‌گانه و همچنین نیروهای مسلح و مأمورین به خدمت عمومی باشد، علاوه بر رد اصل مال به صاحبش، از دو تا ده سال و انقضال ابد از خدمات دولتی و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم می‌شود.

واحد در مواجهه با نحوه تعیین جزای نقدی در تعدد بزه کلاهبرداری و صدور آراء متفاوت در این زمینه؛ ابتدا به بررسی رویه دادگاه‌ها و نظرات حقوقدان‌ها پرداخته و در پایان، با تحلیل حقوقی موضوع، صحت و سقم دیدگاه اتخاذشده در پرونده مورد بحث را مورد بررسی قرار داده و دیدگاهی را که مطابق با موازین قانونی و اصول حقوقی است، تبیین خواهیم کرد.

دیدگاه نخست: جزای نقدی معادل مجموع مبالغ مأخوذه

همان‌گونه که در پرونده مورد بحث مشاهده شد، برخی از محاکم معتقدند ملاک تعیین میزان جزای نقدی در کلاهبرداری‌های متعدد، مجموع مبالغ دریافتی توسط کلاهبردار است. در واقع این دسته از قضات بر این اعتقاد هستند که عبارت ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ که مقرر داشته است: «... پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است...» ظهور در آن دارد که مبلغ جزای نقدی باید معادل همه مبالغی باشد که در کلاهبرداری‌های متعدد، تحصیل شده است. به‌عنوان مثال در فرضی که شخصی مرتکب چهار فقره کلاهبرداری به مبالغ یک میلیون ریال، دو میلیون ریال، سه میلیون ریال و چهار میلیون ریال شده باشد، میزان مالی که از کلاهبرداری اخذ نموده است، معادل ده میلیون ریال بوده و باید به مجموع مبالغ یعنی ده میلیون ریال محکوم گردد.

شعبه ۴ دادگاه تجدیدنظر استان تهران به‌موجب رأی شماره ۹۲۰۹۹۷۰۲۲۰۴۰۰۶۹۰ مورخ ۱۳۹۲/۰۵/۲۸ دیدگاه فوق را مورد پذیرش قرار داده و بیان می‌دارد: «میزان جزای نقدی در کلاهبرداری، معادل مجموع مبالغ برده‌شده از سوی متهم است نه بالاترین مبلغ برده‌شده». (پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی، ۱۳۹۵: ۳۴۹). همین شعبه به‌موجب رأی شماره ۹۴۰۹۹۷۰۲۲۰۴۰۰۹۲۹ مورخ ۱۳۹۴/۰۸/۲۳ بار دیگر بر نظر خود تأکید کرده و صراحتاً بیان می‌دارد: «ملاک تعیین میزان جزای نقدی در ارتکاب کلاهبرداری‌های متعدد، مجموع مبالغ اخذشده توسط کلاهبردار است.»

در نشست قضایی دادگستری گرگان در تیرماه ۱۳۸۱ که در زمان حاکمیت قانون مجازات سابق برگزار شده است، نهایتاً این دیدگاه مورد پذیرش قرار گرفت که طبق ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری،

دادگاه مکلف است کلاهبردار را به رد اصل مال و جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده، محکوم نماید و در کلاهبرداری‌های متعدد که مرتکب به رد کلیه اموال محکوم می‌شود، جزای نقدی معادل تمام آن‌ها است (شراهی، ۱۳۸۶: ۱۸۲).

دیدگاه دوم: جزای نقدی معادل بالاترین مبلغ مأخوذه

رویه غالب دادگاه‌ها این است که ملاک تعیین جزای نقدی در ارتکاب کلاهبرداری‌های متعدد را، بالاترین مبلغ اخذشده توسط کلاهبردار می‌دانند نه مجموع مبالغ دریافتی. این دسته از قضات معتقدند با توجه به ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷، امکان محکومیت کلاهبردار به بیش از مبلغی که از کلاهبرداری به دست آورده، وجود ندارد. از سویی دیگر همان‌گونه که در مورد حبس، مجازات‌ها جمع نمی‌شوند و به‌موجب ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در صورت تعدد کلاهبرداری، صرفاً مجازات اشد تعیین و اعمال می‌گردد، درخصوص جزای نقدی نیز بالاترین مبلغ مأخوذه باید مورد حکم قرار گیرد؛ بنابراین، در فرضی که شخصی مرتکب چهار فقره کلاهبرداری به مبالغ یک میلیون ریال، دو میلیون ریال، سه میلیون ریال و چهار میلیون ریال شده باشد، دادگاه مکلف به تعیین چهار میلیون ریال جزای نقدی است.

در تأیید این نظر برخی از حقوق‌دان‌ها معتقدند اگر یک شخص کلاهبرداری‌های متعدد انجام داده باشد، فقط به سنگین‌ترین جزای نقدی محکوم می‌شود. البته اگر تعداد کلاهبرداری‌ها مصداق تشکیل یا رهبری شبکه چند نفره برای کلاهبرداری باشد، به جزای نقدی معادل مجموع اموال محکوم می‌شود. شعبه ۴ دیوان عالی کشور بر اساس رأی شماره ۲۳۹/۰۲۳۹۰۶۴۰۹۰۶۴۰۹۲۰ مورخ ۱۳۹۲/۰۵/۲۲ مقرر می‌دارد: «میزان جزای نقدی در چند فقره بزه انتقال مال غیر که در حکم کلاهبرداری محسوب می‌شوند، فقط محکومیت به یک جزای نقدی اشد یعنی معادل گران‌قیمت‌ترین مال منتقل‌شده، خواهد بود.» (پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی، ۱۳۹۵: ۵۰۲)^۱

۱. از دیگر آرای که چنین نظری را مدنظر قرار داده‌اند، می‌توان به آراء ذیل اشاره کرد:

رأی شماره ۱۷۵/۰۹۰۷۴۰۹۰۹۹۷۰۹۴۰ مورخ ۱۳۹۴/۲۰/۳۰ صادره از شعبه ۱۴ دیوان عالی کشور

رأی شماره ۱۳۷۰/۰۹۲۵۰۰۹۹۷۰۹۳۰ مورخ ۱۳۹۳/۰۸/۱۰ صادره از شعبه ۳۵ دیوان عالی کشور

در همین خصوص شعبه ۱۴ دیوان عالی کشور به موجب رأی شماره ۹۴۰۹۹۷۰۹۰۷۴۰۰۰۹۱ مورخ ۱۳۹۴/۰۲/۱۶ صراحتاً بیان می‌دارد: «ملاک تعیین مجازات جزای نقدی در بزه کلاهبرداری، بالاترین مبلغ مورد کلاهبرداری است نه مجموع مبالغ» همین شعبه به موجب رأی شماره ۹۴۰۹۹۷۰۹۰۷۴۰۰۱۷۵ مورخ ۱۳۹۴/۰۲/۳۰، ضمن پذیرش اعاده دادرسی نسبت به دادنامه صادره از شعبه ۱۰ دادگاه تجدیدنظر استان آذربایجان غربی که در مقام تعیین جزای نقدی کلاهبرداری‌های متعدد، به مجموع مبالغ اخذشده از تمام کلاهبرداری‌ها حکم داده بود، علت تجویز اعاده دادرسی را سه دلیل ذیل بیان می‌دارد: ۱- وحدت ملاک از رأی وحدت رویه شماره ۶۰۸ مورخ ۱۳۷۵/۰۶/۲۷ هیأت عمومی دیوان عالی کشور ۲- فقدان دلیل و مستند قانونی برای تجمیع نمودن وجوه ناشی از جرم و ملاً تعیین جزای نقدی معادل آن ۳- توجه به قواعد تفسیری و لزوم رعایت تفسیر مضیق به نفع متهم.

دیدگاه سوم: تشدید مجازات جزای نقدی وفق مقررات تعدد جرم

تعداد محدودی از قضات بر این اعتقادند که در کلاهبرداری‌های متعدد، دادگاه علاوه بر تشدید مجازات حبس، مکلف به تشدید مجازات جزای نقدی وفق مقررات تعدد جرم است. در واقع این دسته از قضات معتقدند با توجه به این که کلاهبرداری، جرم مستوجب تعزیر محسوب می‌شود، دادگاه در اجرای ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مکلف به تشدید کلیه مجازات‌های مقرر قانونی این جرم است. در تأیید این نظر حقوقدان‌ها بیان می‌دارند: در صورت تعدد کلاهبرداری، جزای نقدی در هر فقره کلاهبرداری، بر اساس آنچه که در قسمت ذیل ماده ۱۳۴ آمده است، تعیین و تشدید و سپس طبق ماده مذکور، جزای نقدی اشد اجرا خواهد شد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۱۲۰). در همین خصوص برخی از حقوقدان‌ها ضمن رد نظریه جمع مبالغ معتقد هستند: نظریه عدم جمع مبالغ جزای نقدی موجه‌تر به نظر می‌رسد و تعارضی با ظاهر قانون ندارد بلکه این دیدگاه با ماده ۴ قانون تشدید نیز سازگار است زیرا در این ماده که پیرامون کلاهبرداری در قالب سازمان یافته می‌باشد، حکم به جزای نقدی معادل مجموع اموال، شده است که ظاهراً حکمی استثنایی است و عبارت آن با عبارت ماده ۱ تفاوت دارد (زراعت، ۱۳۹۳: ۵۶). شعبه ۴ دادگاه تجدیدنظر استان تهران به موجب رأی شماره ۹۴۰۹۹۷۰۲۲۰۴۰۱۰۷۷

مورخ ۱۳۹۴/۰۹/۲۵ دیدگاه اخیر را پذیرفته و به صراحت بیان می‌دارد: «در صورت اعمال مقررات تعدد مادی و تشدید مجازات در بزه کلاهبرداری، دادگاه مکلف است علاوه بر حبس، میزان جزای نقدی مورد حکم را نیز تشدید نماید.»
با توجه به مجموع دلایل ذیل می‌توان گفت دیدگاه اخیر، مطابق موازین قانونی و اصول حقوقی بوده و در نتیجه، تعیین جزای نقدی معادل مجموع مبالغ اخذ شده از کلاهبرداری و یا تعیین جزای نقدی معادل بالاترین مبلغ مأخوذه، فاقد وجهت قانونی است.

۳. سکوت قانون تشدید در خصوص تعدد جرم کلاهبرداری

مذاقه در قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ نشان می‌دهد این قانون، فاقد مقررهای خاص در خصوص تعدد یا تکرار بزه کلاهبرداری است و اعمال مقررات عمومی، در مواردی که مقررات خاصی در قوانین دیگر وضع نشده باشد، فاقد اشکال است. در واقع می‌توان گفت ماده ۱ قانون مذکور، صرفاً ناظر به فرضی است که یک فقره کلاهبرداری صورت گرفته باشد. در تأیید این نظر شعبه ۲۰ دیوان عالی کشور، به موجب رأی شماره ۳۳۰-۲۰ مورخ ۱۳۸۱/۰۴/۳۱، ضمن پذیرش تقاضای اعاده دادرسی نسبت به دادنامه‌ای که در مقام تعیین مجازات جزای نقدی در بزه کلاهبرداری‌های متعدد، به تعیین جزای نقدی معادل مجموع اموال مأخوذه مبادرت نموده بود، مقرر می‌دارد: «...»

هرچند ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری تصریح دارد به این‌که: متهم علاوه بر رد اصل مال و حبس، به پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده محکوم می‌شود اما این ماده قانونی، ناظر به موارد تعدد جرم نمی‌باشد، بلکه در صورت تعدد جرم، باید به قواعد عام رجوع نمود...»^۱

در نتیجه حکم تعدد یا تکرار بزه کلاهبرداری را باید در قواعد عمومی و قوانین دیگر یافت. با عنایت به این‌که کلاهبرداری از زمره جرائم مستوجب تعزیر می‌باشد، حکم تعدد این جرم و در نتیجه نحوه تعیین مجازات آن را باید در ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، جست‌وجو کرد.

۱. محمدعلی اخوت، «بحثی مختصر درباره چگونگی تعیین جزای نقدی در کلاهبرداری متعدد»، نشریه الکترونیکی حقوق، قابل دسترس: <http://magazine.shme.ir/1393/12/13/> <بحثی - مختصر - درباره - چگونگی - تعیین - جزای - نق> (آخرین بازدید ۱۰/۰۸/۱۳۹۷)

مطابق ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در تعدد جرائم تعزیری، چنانچه جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد، دادگاه مکلف است برای هر یک از جرائم حداکثر مجازات مقرر را مورد حکم قرار دهد. در صورتی که مجازات جرم فاقد حداقل و حداکثر باشد، دادگاه تا یک چهارم مجازات مقرر قانونی را به مجازات اصلی اضافه می‌کند. در نهایت فقط مجازات اشد قابل اعمال است. چنانچه جرائم ارتكابی بیش از سه جرم باشد، دادگاه مجازات هر یک را بیش از حداکثر مجازات مقرر قانونی تعیین می‌کند، مشروط بر این که از حداکثر به اضافه نصف آن تجاوز نکند. در صورتی که مجازات جرم فاقد حداقل و حداکثر باشد دادگاه تا حداکثر نصف مجازات مقرر قانونی هر جرم را به مجازات اصلی اضافه می‌کند. در نهایت فقط مجازات اشد قابل اعمال است (شمس ناتری و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۶۲). نکته‌ای که باید مورد توجه قرار گیرد این است که این ماده، تفاوتی میان مجازات‌های مختلف یک جرم قائل نشده و ملاک متفاوتی برای تشدید انواع مجازات‌ها پیش‌بینی نکرده است. در نتیجه چنانچه جرمی دارای دو مجازات حبس و جزای نقدی باشد، هر یک از مجازات‌ها، به نحو یکسان تشدید می‌شوند. در تعدد بزه کلاهبرداری نیز، همان‌گونه که در مورد حبس، مجازات‌ها جمع نشده و صرفاً تشدید می‌شوند و در نهایت یک مجازات حبس اعمال و اجرا می‌گردد، در مورد جزای نقدی نیز باید از همین رویه استفاده کرد؛ زیرا دلیلی بر تفاوت حبس و جزای نقدی از حیث مجازات و نحوه تشدید مجازات وجود ندارد.

۴. اصل قانونی بودن جرم و مجازات

یکی از اصول بنیادین در حقوق کیفری اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها است. مطابق این اصل، هیچ عملی جرم نیست مگر آن که در قانون به آن تصریح شده باشد و هیچ مجازاتی اعمال نمی‌شود مگر به موجب قانون. پس هیچ جرم و مجازاتی بدون وجود قانون، قابل تصور و اجرا نیست. این اصل به موجب ماده ۱۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به رسمیت شناخته شده است.^۱ علاوه بر این، ماده ۱۳ قانون مذکور، تعیین مجازات بیش از مجازات مقرر قانونی را ممنوع و حسب مورد موجب مسئولیت مدنی و کیفری دانسته است. این ماده بیان می‌دارد:

۱. ماده ۱۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ - حکم به مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی و اجرای آن‌ها باید از طریق دادگاه صالح، به موجب قانون و با رعایت شرایط و کیفیات مقرر در آن باشد.

«حکم به مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی و اجرای آن‌ها، حسب مورد نباید از میزان و کیفیتی که در قانون یا حکم دادگاه مشخص شده است تجاوز کند و هرگونه صدمه و خسارتی که از این جهت حاصل شود، در صورتی که از روی عمد یا تقصیر باشد حسب مورد موجب مسئولیت کیفری و مدنی است و در غیر این صورت، خسارت از بیت‌المال جبران می‌شود».

در پرونده مورد بحث، تجمیع نمودن وجوه ناشی از جرم و مآلاً تعیین مجازات جزای نقدی معادل آن، فاقد مستند قانونی بوده و در نتیجه مخالف با اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها است. از سویی دیگر، تعیین جزای نقدی بر اساس قواعد تعدد مادی جرائم، کاملاً مطابق موازین قانونی و اصول حقوقی است.

۵. تفسیر به نفع متهم

نخستین تفسیر از انواع روش‌های تفسیری که در سایه پذیرش اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها در حقوق جزا از طرف علما و دانشمندان این رشته مطرح و مورد توجه قرار گرفت، تفسیر مضیق یا ادبی قوانین جزایی است (حائری و سایر همکاران، ۱۳۹۰: ۱۹). در قوانین ماهوی جزایی که ناظر به تعریف و توصیف افعال مجرمانه و مشتمل بر حکم قانونی راجع به میزان مجازات و مانند آن است؛ اصولاً تفسیر به صورت مضیق و به نفع متهم خواهد بود. قاعده تفسیر شک به نفع متهم، قاضی را مکلف می‌کند که قوانین جزایی نامساعد به حال متهم یعنی قوانینی را که مربوط به عناصر تشکیل‌دهنده جرم و تعیین میزان کیفر است، تفسیر محدود کند (محمودی، ۱۳۷۸: ۱۵۰).

با توجه به مراتب فوق، دیدگاه قضات محترم که در مقام تعیین مجازات جزای نقدی در بزه کلاهبرداری متعدد، به مجموع مبالغ تحصیل‌شده از کلاهبرداری حکم نموده‌اند، مساعد به حال متهم نبوده و دقیقاً مخالف با قاعده تفسیر شک به نفع متهم است.

۶. وحدت ملاک از رأی وحدت رویه شماره ۶۰۸

به موجب قسمت ذیل رأی وحدت رویه شماره ۶۰۸ هیئت عمومی دیوان عالی کشور مورخ ۱۳۷۵/۰۶/۲۷، «... تعیین مجازات برای متهم به بیش از حداکثر مجازات مقرر در قانون بدون این که نص صریحی در این خصوص وجود داشته باشد، فاقد وجاهت قانونی است...»^۱. هر چند رأی مرقوم در مورد بزه صدور چک

۱. نظر به این که صدور چک‌های بلامحل و وعده‌دار و تضمینی و غیره موضوع مواد ۳ و ۷ و ۱۰ و ۱۳

بلامحل صادر شده است، اما ملاک ارائه‌شده در این رأی وحدت رویه، در مورد تعدد مادی جرائم تعزیری نیز مجری است. با توجه به این رأی، در صورتی که دادگاه جزای نقدی را معادل مجموع مبالغ اخذشده از کلاهبرداری قرار دهد، به بیش از حداکثر مجازات قانونی حکم نموده و چنین دیدگاهی، فاقد وجاهت قانونی است.

نتیجه

با توجه به ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در فرض تعدد بزه کلاهبرداری، مجازات جزای نقدی به مانند مجازات حبس، تعیین، تشدید و اجرا خواهد شد. بدین نحو که هرگاه تعداد کلاهبرداری‌ها کمتر از سه فقره باشد، دادگاه برای هر یک از آن‌ها، حداکثر مجازات مقرر را حکم می‌کند و چنانچه تعداد کلاهبرداری‌ها بیش از سه فقره باشد، دادگاه مجازات هر یک را بیش از حداکثر مجازات مقرر قانونی تعیین می‌نماید، مشروط بر این که از حداکثر به اضافه نصف آن تجاوز نکند. در هر دو صورت، نهایتاً مجازات اشد اجرا می‌گردد؛ بنابراین، تعیین جزای نقدی، معادل مجموع اموال تحصیل شده، فاقد وجاهت قانونی است. لکن در صورتی که تعداد کلاهبرداری‌ها به گونه‌ای باشد که به تشخیص دادگاه، عمل کلاهبردار مصداق تشکیل یا رهبری شبکه چندنفره برای کلاهبرداری محسوب شود، به جزای نقدی معادل مجموع اموال محکوم می‌شود.^۱

قانون صدور چک مصوب سال ۱۳۵۵ و اصلاحی آن در سال ۱۳۷۲، در صورتی که از جانب یک نفر انجام شده باشد از نوع جرائم مختلف نبوده بلکه جرائم مشابهی هستند که در کلیه آن‌ها با گذشت شاکی خصوصی و یا پرداخت وجه چک تعقیب مشتکی‌عنه موقوف می‌شود. لذا تعیین مجازات برای متهم با عنایت به این که مواد ۳۱ و ۳۲ قانون مجازات عمومی سابق منسوخ می‌باشد، بایستی بر طبق قسمت ۲ ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی به عمل آید و در نتیجه تعیین مجازات‌های جداگانه برای هر یک از جرائم فوق خلاف منظور مقنن است و همچنین تعیین مجازات برای متهم به بیش از حداکثر مجازات مقرر در قانون بدون این که نص صریحی در این خصوص وجود داشته باشد فاقد وجاهت قانونی است بنا به مراتب فوق آراء صادره از شعب ۳ و ۶ دادگاه تجدیدنظر استان تهران صحیح و منطبق با موازین قانونی تشخیص می‌شود، این رأی به موجب ماده ۳ از مواد اضافه‌شده به قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۳۷ صادر و برای کلیه دادگاه‌ها در موارد مشابه لازم‌الاتباع است.

۱. ماده ۴ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷: کسانی که با تشکیل یا رهبری شبکه به امر ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مبادرت ورزند، علاوه بر ضبط کلیه اموال منقول و غیرمنقولی که از طریق رشوه کسب کرده‌اند به نفع دولت و استرداد اموال مذکور در مورد اختلاس و کلاهبرداری و رد آن حسب مورد به دولت یا افراد، به جزای نقدی معادل مجموع آن اموال و انفصال دائم از خدمات دولتی و حبس از پانزده سال تا ابد محکوم می‌شوند و در صورتی که مصداق کامل مفسد فی‌الارض باشند، مجازات آن‌ها مجازات مفسد فی‌الارض خواهد بود.

منابع

- اخوت، محمدعلی، «بحشی مختصر درباره چگونگی تعیین جزای نقدی در کلاهبرداری متعدد»، **نشریه الکترونیکی حقوق**، قابل دسترس: <http://magazine.shme.ir/1393/12/13/>
- پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی (۱۳۹۵)، **مجموعه آراء قضایی دادگاه‌های تجدیدنظر استان تهران (کیفری) سال ۱۳۹۲**، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.
- پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی (۱۳۹۵)، **مجموعه آراء قضایی شعب دیوان عالی کشور (کیفری) سال ۱۳۹۲**، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.
- حائری، محمدحسن و عبدالرضا جوان جعفری و فاطمه رضایی (۱۳۹۰)، **رابطه تفسیر مضیق و اصل برائت جزایی در فقه و حقوق جزا، فصل‌نامه الهیات و معارف اسلامی**، شماره ۲.
- زراعت، عباس (۱۳۹۳)، **حقوق جزای اختصاصی ۲ جرائم علیه اموال**، تهران: جاودانه جنگل.
- شراهی، علی (۱۳۸۶)، **کلاهبرداری در نظم حقوقی کنونی**، تهران: آثار اندیشه.
- شمس ناتری، محمدابراهیم و همکاران (۱۳۹۵)، **قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی کنونی**، جلد ۱، تهران: میزان.
- محمودی، فیروز (۱۳۷۸)، «قاعده درأ و تطبیق آن با تفسیر شک به نفع متهم در حقوق موضوعه»، **فصل‌نامه پژوهشی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)**، شماره ۹.
- میر محمد صادقی، حسین (۱۳۹۲)، **جرائم علیه اموال و مالکیت**، تهران: میزان.